

بررسی پایایی آزمون رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسندر

آذر السادات پیغمبری^۱

دکتر محمد رضا شعیری^۲

دکتر محمدرضا تمنایی فر^۳

مریم دلاوری^۴

چکیده

آزمون رورشاخ از زمان ابداع تاکنون، پژوهش‌های متعددی را به خود اختصاص داده است. پژوهش‌های یادشده دربرگیرنده مقایسه‌ها و هنجارها در گروه‌های سنی بالینی و غیربالینی و در کشورهای مختلف بوده و با توجه به شرایط فرهنگی انجام شده است. اکسندر و همکارانش برای اصلاح دشواری‌های تحقیق درباره رورشاخ و کاربرد بالینی آن، به گردآوری داده‌های پایه هنجار و تدوین یک نظام نمره‌گذاری و تفسیر یک‌پارچه پرداختند. هدف پژوهش حاضر، بررسی پایایی آزمون رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسندر در آزمودنی‌های بزرگسال ایرانی است. مشارکت‌کنندگان، ۳۱ دانشجوی دانشگاه کاشان بودند. بعد از اجرای آزمون رورشاخ در نوبت اول، یک هفته بعد نیز آزمون رورشاخ اجرا گردید. سپس رابطه بین اجرای اول و دوم آزمون رورشاخ با استفاده از همبستگی پیرسون محاسبه شد. همبستگی‌های به دست آمده از دو بار اجرا در مقایسه با مقادیر بحرانی ضریب همبستگی، در مورد اکثر متغیرها (به جز هفت متغیر) معنادار

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان

۴. دانشجوی دکتری روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

بود. نتایج این مطالعه بیانگر وجود پایایی مناسب آزمون رورشاخ، بر اساس همبستگی های مناسب و معنادار بین آزمون و آزمون مجدد با فاصله یک هفته بوده است.

واژگان کلیدی: رورشاخ، نظام جامع اکسندر، بزرگسال.

مقدمه

مدت ها پیش از آن که رورشاخ^۱ ده کارت اولیه خود را در سال ۱۹۲۱ منتشر کند، بسیاری از آزمون ها و بازی هایی از نوع لکه جوهر وجود داشت؛ اما این رورشاخ بود که نخستین نظام جامع و مبتنی بر روش تجربی را برای نمره گذاری و تفسیر پاسخ ها نسبت به مجموعه ای از کارت های استاندارد تدوین کرد (گراث مارنات^۲، ۱۹۹۷). وی هنگامی که دریافت می توان از ادراک لکه های جوهر برای تشخیص افتراقی روان پزشکی استفاده کرد، این روش را برای حل مسایل نظری به کار برد (لانیون و گودشتاین^۳، ۱۹۹۲). در سال های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ نام رورشاخ در بین متداول ترین آزمون ها رتبه دوم را داشت و تقریباً مترادف با روانشناسی بالینی بود. ولی برخلاف شهرت آغازین آن، در ۱۹۵۴ شافر^۴ اعلام کرد که دیگر نمی توان به رورشاخ به عنوان ابزاری امیدوارکننده نگریست و جنسن^۵ در ۱۹۶۵ در نگاهی انتقادآمیزتر توصیه کرد که رورشاخ باید در کارهای بالینی کنار گذاشته شود و دانشجویان روانشناسی بالینی را نباید ملزم به یادگیری آن کرد (گراث مارنات، ۱۹۹۷). پیکورد و رامزی^۶ در ۱۹۴۹ بیان کردند که تنها بعد از بحث های طولانی توانستند در نمره گذاری به ثبات دست یابند. حتی بعد از آن، درجه توافق برای گستره، ۹۰ درصد بوده است. با این که از سیستم بک استفاده شده بود، درجه توافق صد در صد نبوده و درجه توافق برای تعیین کننده های F و M ۸۳٪، برای رنگ و سایه ۷۵٪ و برای محتوا بر اساس طبقه بندی بک ۹۹٪ بود (خمسه، ۱۳۵۷). اما بر خلاف تمام این نقادی ها، تلاش های

1. Rorschach.H.
2. Groth-Marnat,G.
3. Lanyon,R.I. & Goodstein,L.D.
4. Shaffer, R.
5. Jensen, A.R.
6. Pickord & Romzy

پژوهشی پیرامون رورشاخ ادامه یافت. هم‌چنین نظام‌های نمره‌گذاری رورشاخ با نقد به گذشته تحولاتی را طی نمودند تا عینی‌تر از نظام‌های پیشین خود را مطرح سازند. در طول قرن بیستم رویکردهای متمایزی در نمره‌گذاری و اجرای رورشاخ تولید شده است؛ اما ضرورت نزدیک‌شدن به نظامی که جنبه‌های عینی‌تری را برای رورشاخ طراحی کرده باشد، تاریخ ابزارهای روان‌شناسی را پوشانده است. این ضرورت، باعث طراحی نظامی شد که در واقع ادعا می‌شود جزء نخستین مواردی است که کوشیده جنبه‌های عینی و عملی را در اجرا، نمره‌گذاری و تفسیر رورشاخ پی گیرد. این نظام نمره‌گذاری نام «نظام جامع» را برای خود برگزیده است. اکسner^۱ و همکارانش برای اصلاح دشواری‌های تحقیق درباره رورشاخ و کاربرد بالینی آن به گردآوری داده‌های پایه هنجار و تدوین یک نظام نمره‌گذاری و تفسیر یک‌پارچه پرداختند. وی سعی کرده است بهترین ویژگی‌های نمره‌گذاری و تفسیر را از میان پنج نظام انتخاب نماید. انتخاب این ویژگی‌ها بر اساس روایی‌یابی تجربی و مشترک بودن آن‌ها در همه پنج نظام صورت گرفت. هر طبقه باید دست کم اعتبار مناسب و پایایی ۰/۸۵ را برای گنجانده‌شدن در این نظام می‌داشت (اکسner و اکسner، ۱۹۷۲؛ وینر^۲، ۲۰۰۱؛ اکسner، ۲۰۰۳).

امروزه آزمون رورشاخ یکی از پر استفاده‌ترین آزمون‌های فرافکن بوده و نتایج یک تحلیل مؤید این نکته است که نظام اکسner گسترده‌ترین روشی است که در استفاده از رورشاخ استفاده می‌شود. این آزمون به عنوان یک تکنیک ساخت‌نیافته برای سنجش ساخت شخصیت، آسیب‌شناسی روانی افتراقی، طرح‌ریزی درمان، تغییرات رشدی کودکان و نوجوانان و نظارت بر نتایج روان‌درمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد (هوگان^۳، ۲۰۰۳؛ مورفی و دیوید شافر^۴، ۲۰۰۱؛ پیتر وفسکی، ۱۹۹۶؛ وینر، ۱۹۹۷؛ پرون و پرون^۱، ۱۳۸۱).

1. Exner, J.E.
2. Weiner, I.B.
3. Hogan, T.P.
4. Murphy, K.R. & Davidshofer, C.O.

اما سؤالی که مطرح می شود این است که «چرا باید با استفاده از آزمون رورشاخ [به دلیل زمان زیاد برای اجرا، نمره گذاری و تفسیر] متحمل زحمت شویم؟». چرا که روش های سنجش متعددی وجود دارند که می توانند توصیف های مفید و معتبری را از افراد ارائه دهند، و اگرچه توصیفات مبتنی بر رورشاخ از یک فرد، معمولاً جامع است، این توصیفات در نمونه نسبتاً کمی از رفتارهای غیرمستقیم (پاسخ به لکه های جوهر)، ریشه دارند. بنابراین، یافته ها و نتایج اساساً استنتاجی هستند. این توصیفات استنتاجی در مقایسه با توصیفات فرمول بندی شده که از مصاحبه، تست های دیگر یا گفته های مبتنی بر مشاهدات اشخاص مهم به دست می آیند، چه ارزشی می توانند داشته باشند؟ در حقیقت، یافته های رورشاخ ممکن است در بعضی از موقعیت های سنجش، ارزش کم یا هیچ ارزشی نداشته باشند. برای مثال، اگر هدف از سنجش، انتخاب یک برچسب تشخیصی باشد، یافته های رورشاخ می توانند در این تصمیم نقش داشته باشند؛ اما این تست زمان بر است و روش های سنجش دیگر ممکن است به طور مناسب تری به هدف برچسب زنی دست یابند. بیشترین استفاده از رورشاخ، زمانی است که ادراک از یک شخص به عنوان یک فرد، برای انتخاب راهبرد یا اهداف درمانی مهم باشد، یا زمانی که مجموعه این اطلاعات برای دیگر تصمیمات مرتبط با فرد از اهمیت برخوردار باشند. تعداد کمی از روش های سنجش، در صورت وجود، می توانند مانند آزمون رورشاخ وقتی که به درستی استفاده می شود، منحصر به فرد بودن یک شخص را آشکار کنند. این مسأله به این علت است که پاسخ های رورشاخ به وسیله طیف وسیعی از اعمال و کارکردهای روان شناختی تولید می شوند (اکسندر، ۲۰۰۳).

با وجود این، پژوهش های پیش از ۱۹۸۵ در مورد پایایی آزمون اغلب گنج کننده است. در حالی که در بعضی از این پژوهش ها ضرایب همسانی درونی آزمون بین ۰/۸۰ تا ۰/۹۰ گزارش شده در برخی دیگر به ضرایب ۰/۱۰ و حتی ۰/۰۱ نیز اشاره شده است. پارکر^۲ در یک مطالعه فراتحلیلی در ۱۹۸۳، ۳۹ مقاله را که در آنها از ۵۳۰ روش مختلف آماری

1. Perron, M&A.
2. Parker, K.

استفاده شده بود، تحلیل کرد. وی پایایی درونی آزمون را بر اساس مطالعات انجام‌شده برابر $0/83$ برآورد کرد. پارکر به این نتیجه رسید که با استفاده از فرمول کودر-ریچاردسون برای برآورد ضریب پایایی درونی آزمون به جای استفاده از همبستگی بین سؤال‌های زوج و فرد، ضریب پایایی محاسبه‌شده افزایش چشم‌گیری می‌یابد که بین $0/55$ تا $0/88$ با متوسط $0/77$ گزارش شده است. او خاطرنشان کرد که به طور کلی می‌توان انتظار داشت که ضریب پایایی رورشاخ بین $0/80$ تا $0/86$ باشد (شریفی، 1375 ؛ گراث مارنات، 1997). از ضرایب پایایی بازآزمایی 25 متغیر در فاصله زمانی یک سال در مورد گروهی از افراد غیر بیمار، ضرایب پایایی بین $0/26$ تا $0/91$ به دست آمد. در مجموع 20 متغیر ضرایبی بالاتر از $0/72$ ، 13 متغیر ضرایبی بین $0/81$ و $0/89$ ، و ضرایب دو متغیر دیگر بیش از $0/90$ بود. اکسندر در بازآزمایی همان گروه با فاصله زمانی سه سال، الگویی مشابه، اما اندکی پایین‌تر را به دست آورد. برعکس، از بازآزمایی گروه دیگری از بزرگسالان غیر بیمار در فاصله زمانی سه هفته، در مقایسه با فاصله یک سال و سه سال، در مجموع، ضرایب پایایی نسبتاً بالاتری به دست آمد (گراث مارنات، 1997).

یافته‌های فراتحلیلی نشان داد که بر اساس اعتبار بین نمره‌گذاران، نظام جامع دارای شرایطی مناسب برای نمره‌گذاری است (کاپای^۱ تخمین زده شده در دامنه $0/72 - 0/96$ ، با میانگین $0/86$) (می‌یر^۲، 1997). بدین منظور در بنیاد پژوهش رورشاخ در اواخر 1983 بررسی‌هایی درباره پایایی آزمون رورشاخ انجام گرفت که فواصل زمانی از چند روز تا چند ماه را شامل می‌شد. به عنوان مثال، نتایج حاصل از بازآزمایی 50 بزرگسال غیر بیمار بعد از 12 تا 14 ماه نشان داد که همبستگی بین متغیرها، در مورد دو متغیر متجاوز از $0/90$ و در مورد 13 متغیر دیگر بین $0/81$ و $0/89$ ، و تنها درباره پنج متغیر زیر $0/72$ بوده است (شعیری، 1379). اکسندر (2003) اشاره می‌کند که متغیرهایی که دارای ضرایب پایایی کمتر از $0/72$ بوده‌اند، شاید متغیرهایی بوده‌اند که بیش‌تر بر ویژگی‌های «حالت» دلالت

1. Kappa
2. Meyer, G.J.

داشته‌اند تا «رگه» یا «صفت». البته اکسندر و وینر (۱۹۹۵) بر این نکته پای فشردند که بازآزمایی در فاصله‌های بلند مدت و در مورد کودکان، به اندازه بزرگسالان، ثبات نداشته است. اکسندر (۲۰۰۳) معتقد است این تغییرپذیری درباره کودکان قابل درک است؛ چه، آنها به گونه‌ای چشم‌گیر، متحول می‌شوند. در حالی که بازآزمایی در فواصل یک هفته برای هشت‌ساله‌ها، سطح قابل قبولی از پایایی را نشان داده است.

هایلر^۱ و همکارانش (۱۹۹۹) بر اساس بررسی مطالعات پیشین، بین معیارهای رورشاخ و تشخیص‌های روانپزشکی رابطه‌ای حدود ۰/۱۸ یافتند. هم‌چنین، رورشاخ با دیگر تست‌های شخصیت و کارکردهای روان‌شناختی به طور میانگین، ارتباط کمی را نشان داده، گرچه با خود گزارش‌دهی افراد و نتایج رورشاخ آن‌ها، وضعیت بهتر بوده است (میانگین $r = 0.18$). به هر حال نوسان بین ارتباط آزمون‌ها و خود گزارش‌دهی‌ها و رورشاخ، به خوبی آشکار است (ویگلیون^۲، ۱۹۹۶، ۱۹۹۹).

تا به امروز، مطالعات گسترده‌ای بر روی آزمون رورشاخ انجام گرفته که البته این نوع مطالعات در ایران محدود بوده‌اند؛ نگاهی به اکثر تحقیقات انجام‌شده در ایران، نشان می‌دهد که جنبه‌های محدودی از ویژگی‌های آسیب‌شناسانه یا شخصیتی، مورد توجه محققان بوده است. با این حال، پرداختن به مسایل اعتبار یا پایایی، به شدت نسبت به جنبه‌های دیگر محدود بوده است. نگاهی فشرده به مجموعه تلاش‌های پژوهشی در ایران در این حوزه، نمایانگر این امر است.

نخستین تلاش پژوهشی توسط مشایخی (۱۳۴۸) صورت گرفته که نتایج آن بر اساس بررسی قطعه‌گذاری مناطق «بوهم»^۳ انجام شده است. بعد از آن، تحقیقات در ایران با استفاده از آزمون رورشاخ برای سنجش تفاوت میان افراد درون‌گرا و برون‌گرا (منتظر فرج، ۱۳۵۷)، تفاوت پاسخ‌دهی بین افراد معتاد و عادی (فیض، ۱۳۵۷)، تفاوت میان گروه پسران ناسازگار و عادی (مظاهری، ۱۳۷۰)، تفاوت پسران ناسازگار پرخاشگر و عادی

1. Hiller, J.B.
2. Viglione, D.J.
3. Bohem

مقطع ابتدایی (زرگری، ۱۳۷۵)، تفاوت بین افراد افسرده و عادی (محمدی نیک، ۱۳۷۸؛ یثربی، ۱۳۸۲ و موسوی، ۱۳۶۸)، تفاوت بین افراد سالم با بیماران اسکیزوفرنیک (مؤمن، ۱۳۵۷؛ مهدی پناه، ۱۳۶۲؛ حبیبی، ۱۳۷۲؛ فلاحی سرخوش، ۱۳۷۳) و تفاوت بین الگوی ادراکی جانبازان و معلولین عادی (یونسی، ۱۳۷۰) انجام گرفته که همه به نوبه خود حاکی از تفاوت معنی‌دار در بعضی متغیرهای مورد نظر در رورشاخ بوده‌اند.

تحقیقات بعد از آن، در سال‌های اخیر گرچه محدود بوده، اما با استفاده از نظام جامع اکسرن انجام گرفته که از جمله آن‌ها می‌توان به پژوهش تیتکانلو (۱۳۸۱) در زمینه بررسی ارزش تشخیصی ملاک‌های کم‌هوشی و هوشمندی آزمون رورشاخ نزد کودکان ۱۴-۱۰ ساله عقب‌مانده آموزش‌پذیر، عادی و تیزهوش اشاره کرد. نتایج حاکی از تفاوت معنادار بین سه گروه است. دیگر پژوهش در زمینه مقایسه متغیرهای مربوط به آزمون رورشاخ در آزمودنی‌های سطوح عینی و انتزاعی (شعیری، ۱۳۷۹؛ ۱۳۸۲) بوده که نتایج این پژوهش نیز نشانگر تفاوت معنی‌دار بین برخی متغیرها و قدرت تمیزگذاری آزمون رورشاخ در سطوح عینی و انتزاعی است. پژوهش رنجبر کهن (۱۳۸۲) نیز با هدف بررسی روایی تشخیص آزمون رورشاخ در گروه‌های بیماران افسرده، مضطرب و وسواسی-جبری و عادی بوده که نتایج حاکی از تفاوت میان هر گروه بیمار با گروه عادی بوده است. رحمانی و صالحی (۱۳۸۶) نیز پژوهشی را در زمینه کاربرد آزمون رورشاخ در تشخیص اختلال اضطراب تعمیم‌یافته انجام دادند که نتایج به دست آمده حاکی از دست‌یابی به یک شاخص کلی با عنوان شاخص اضطراب (ANXI) بود.

در میان این پژوهش‌ها، تنها به تعداد اندکی مطالعه برمی‌خوریم که به بررسی اعتبار آزمون رورشاخ پرداخته‌اند که از آن جمله مختارزاده (۱۳۷۴) در بررسی اعتبار و پایایی رورشاخ در تشخیص ضایعات مغزی ابتدا رورشاخ را با نظام پیتروفسکی تشخیص‌گذاری کرد. و سپس معیار برونی موج نگاری الکتریکی مغز^۱ (EEG) را برای نمونه ۷۸ نفری خود در نظر

1. Electroencephelography

گرفت. نتایج نشان داد که آزمون رورشاخ در تشخیص ضایعات مغزی شدید از قدرت مناسبی برخوردار است و افراد طبیعی را به خوبی می‌تواند مشخص کند. اما در تشخیص ضایعات خفیف مغزی دارای قدرت تشخیص کافی نیست. مجتهدی (۱۳۷۵) نیز به هنجاریابی مقدماتی آزمون رورشاخ بر اساس نظام اکسندر دست زد. وی کوشید تا ۱۵ نفر از آزمودنی‌ها را بعد از چند ماه بیازماید که ضرایب همبستگی بین ۰/۱۴ تا ۰/۹۴ نیز برای برخی متغیرهای رورشاخ به دست آمد.

با توجه به تمهیداتی که در بالا اشاره شد و کاربرد گسترده این آزمون در حوزه‌های بالینی، تلاش‌های پژوهشی در ایران، گاه مستقیماً، آن هم در سطح محدودی، به مقایسه شاخص‌های رورشاخ درباره بیماران و غیربیماران پرداخته است؛ اما واری‌های روان‌سنجی مناسب، آن‌چه که اکسندر (۱۹۹۳، ۲۰۰۳) بدان‌ها در سطح وسیعی پرداخته و جنبه‌های کلاسیک مسایل روان‌سنجی را به گستره رورشاخ کشانده است، در ایران بسیار اندک بدان پرداخته شده است. کاربرد بالینی این آزمون، هنگامی معنا می‌یابد که در بستر ویژگی‌های روان‌سنجی مناسب مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین مسأله اصلی تحقیق حاضر این است که آیا متغیرهای رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسندر از پایایی قابل قبولی برخوردارند؟

روش

تحقیق حاضر پیرو طرحی از نوع تحقیقات همبستگی است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری:

جامعه آماری تحقیق حاضر دربرگیرنده دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده علوم انسانی دانشگاه کاشان بوده است.

از بین جامعه آماری یادشده، ۳۱ نفر بررسی شدند. نمونه‌گیری تحقیق حاضر به صورت دردسترس انجام شده است؛ بدین ترتیب که مشارکت‌کنندگان به شکل داوطلبانه در پژوهش شرکت کردند و دلیل این امر، نیاز به اطلاع از نام افراد برای انجام آزمایش‌های

مجدد بوده است. بر این اساس، آزمودنی‌هایی که آمادگی همکاری در دو مرحله را داشتند، برگزیده شدند. میانگین سنی داوطلبان ۲۱/۰۶ با انحراف معیار ۱/۶۸ بوده است.

ابزار:

آزمون رورشاخ، یک آزمون فرافکن و متشکل از ده لکه جوهر متقارن در کارت های ۵×۹ اینچی است. پنج لوح از آن فقط سیاه و سفید، دو لوح، علاوه بر لکه های سیاه و سفید، رنگ قرمز را نیز در خود دارد و سه تای دیگر تماماً رنگی است. کارت‌ها به ترتیب به آزمودنی ارائه می‌شود و از او پرسیده می‌شود که «در هر کارت چه می‌بینید» یا «لکه‌ها او را یاد چه می‌اندازد» یا «این چه می‌تواند باشد». بعد از پاسخ‌دهی آزمودنی به ده کارت، آزمونگر به واریسی محل و ویژگی‌های خاص لکه‌ها که برانگیزاننده پاسخ‌های آزمودنی بوده، می‌پردازد (مورفی و دیوید شافر، ۲۰۰۱؛ لانیون و گوداشتاين، ۱۹۹۲). برحسب نظام‌های مختلفی که برای نمره‌گذاری آزمون رورشاخ طراحی شده، شیوه نمره‌گذاری و تا حدی اجرای آزمون، متفاوت است. در این تحقیق، آزمون رورشاخ بر اساس شیوه اجرا و نمره‌گذاری نظام جامع اکسندر (۱۹۹۳، ۲۰۰۳) استفاده شده است. در نظام جامع اکسندر، متغیرهای مربوط به گستره، محتوا و تعیین کننده، و نیز کیفیت تحولی و کیفیت شکل مبنای نمره‌گذاری های اساسی هستند که تمام درصدها و ترکیب‌ها بر اساس آن انجام می‌شود.

شیوه اجرای پژوهش: آزمون رورشاخ بر تمام آزمودنی‌ها به صورت انفرادی اجرا شد. در انتهای آزمایش بار اول، از آزمودنی‌ها خواسته می‌شد که یک هفته دیگر مجدداً مراجعه کرده و آزمایشی شبیه به این آزمایش را انجام دهند. بدین ترتیب یک هفته بعد نیز آزمون رورشاخ بر آن‌ها اجرا می‌شد. سپس نمره‌گذاری مربوط به آزمون رورشاخ درباره دو بار اجرای هر آزمودنی پی گرفته می‌شد.

شیوه تحلیل داده‌ها: در این پژوهش، برای بررسی رابطه بین اجرای اول و اجرای دوم آزمون رورشاخ از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. میزان همبستگی یادشده، بیانگر میزان پایایی متغیرهای آزمون رورشاخ محسوب شده است.

یافته‌ها

نتایج توصیفی مربوط به متغیرهای گستره، محتوا، تعیین‌کننده‌ها، کیفیت تحولی، کیفیت شکل، تعداد پاسخ‌ها و پاسخ‌های رایج در جدول یک ارائه شده است. هم‌چنین، همبستگی بین متغیرهای آزمون رورشاخ در اجرای اول و دوم به همراه سطح معناداری یافته‌ها در این جدول ارائه شده است. شایان ذکر است که برای متغیرهایی که در پاسخ‌های آزمودنی‌ها در اجرای اول و دوم وجود نداشته، همبستگی گزارش نشده است.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای رورشاخ در اجرای اول و دوم به همراه ضریب همبستگی بین متغیرهای یاد شده

همبستگی (سطح معناداری)	اجرای دوم		اجرای اول		شاخص متغیر	
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
$r=0/8631$ $p\leq 0/0001$	۷/۹	۸/۲۷	۷/۸	۶/۲۵	R	تعداد پاسخ‌ها
$r=0/8887$ $p\leq 0/0001$	۴/۴	۳/۶	۴۴/۵	۶/۷	W	گستره
$r=0/7777$ $p\leq 0/0001$	۴/۶	۸/۱۱	۹/۵	۳/۹	D	
$r=0/8356$ $p\leq 0/0001$	۷/۶	۶/۹	۸/۵	۸/۸	Dd	
$r=0/6465$ $p\leq 0/0001$	۱/۲	۹۷/۱	۶/۱	۵/۱	S	
$r=0/6632$ $p\leq 0/0001$	۴	۵/۷	۵/۳	۹/۶	DQ+	
$r=0/8943$ $p\leq 0/0001$	۱/۸	۹۷/۱۷	۴/۷	۵/۱۶	DQo	

$r=0.715$ $p \leq 0.0001$	۹/۱	۵/۱	۷/۱	۴۵/۱	DQv	گستره
$r=0.7441$ $p \leq 0.0001$	۱/۲	۰/۷۷	۱/۱۵	۰/۸۴	DQv/+	
$r=0.4092$ $p \leq 0.022$	۰/۶۲	۰/۴۵	۱/۱۲	۰/۷۴	FQ+	
$r=0.7329$ $p \leq 0.0001$	۳	۱۰/۷۱	۳	۹/۸	FQo	
$r=0.8296$ $p \leq 0.0001$	۵/۷	۱۰/۵	۵/۱	۹/۲	FQu	
$r=0.805$ $p \leq 0.0001$	۳/۸	۵/۸۱	۳/۳	۵/۵	FQ-	
$r=0.7936$ $p \leq 0.0001$	۲/۴	۳/۷	۲/۲	۳/۵	M	تعیین کننده
$r=0.7059$ $p \leq 0.0001$	۳/۵	۵/۶	۳/۱	۴/۹	FM	
$r=0.702$ $p \leq 0.0001$	۱/۶۵	۱/۵	۱/۳	۱/۲	m	
$r=0.7854$ $p \leq 0.0001$	۲/۱	۲/۳	۱/۷۷	۲/۰۶	FC	
$r=0.6964$ $p \leq 0.0001$	۱/۵	۱/۴	۱/۶	۱/۴۵	CF	
$r=0.3297$ $p \leq 0.07$	۰/۶	۰/۱۹	۰/۴۸	۰/۱۹	C	
-	-	-	-	-	Cn	
$r=0.6568$ $p \leq 0.0001$	۱/۹۷	۱/۷۱	۱/۵	۱/۱	FC'	
$r=0.4963$ $p \leq 0.005$	۰/۸۵	۰/۴۵	۰/۸۵	۰/۵۲	C'F	

$r=0/6952$ $p \leq 0/0001$	0/25	0/06	0/18	0/03	C'	تعیین کننده
$r=0/3416$ $p \leq 0/06$	0/77	0/48	0/45	0/16	FT	
$r=-0/0806$ $p \leq 0/667$	0/43	0/13	0/25	0/65	TF	
-	-	-	-	-	T	
$r=0/6756$ $p \leq 0/0001$	1/6	1/1	0/67	0/39	FV	
$r=0/422$ $p \leq 0/018$	0/81	0/52	0/85	0/52	VF	
-	-	-	-	-	V	
$r=0/4297$ $p \leq 0/016$	0/85	0/48	1/09	0/87	FY	
$r=0/78$ $p \leq 0/0001$	1/2	0/52	1/15	0/48	YF	
$r=1$ $p \leq 0/0001$	0/36	0/06	1/8	0/03	Y	
$r=0/7877$ $p \leq 0/0001$	0/4	0/097	0/396	0/096	Fr	
$r=0/2717$ $p \leq 0/139$	0/4	0/097	0/25	0/06	rF	
$r=0/5054$ $p \leq 0/004$	3/3	4/4	1/29	1/55	FD	
$r=0/7465$ $p \leq 0/0001$	7/1	15/1	6/2	13/5	F	
$r=0/7877$ $p \leq 0/0001$	3/6	7/5	2/9	6	(2)	

$r=0/8959$ $p \leq 0/0001$	۸/۲	۱۹/۴	۶/۹۹	۱۴/۲	Blends	بلند
$r=0/6233$ $p \leq 0/0001$	۱/۷۱	۳/۴	۱/۴	۳/۳	POP	پاسخ های رایج
$r=0/8217$ $p \leq 0/0001$	۱/۶	۱/۹	۱/۲۹	۱/۹۴	H	محتوا
$r=0/3075$ $p \leq 0/092$	0/7	0/6	0/81	0/58	(H)	
$r=0/7935$ $p \leq 0/0001$	۱/۹	۱/۷	۱/5	۱/6	Hd	
$r=0/431$ $p \leq 0/016$	0/53	0/29	0/6	0/32	(Hd)	
$r=0/6831$ $p \leq 0/0001$	۱/3	0/74	۱/2	0/65	Hx	
$r=0/7552$ $p \leq 0/0001$	۴	۸/۹۷	۳/۲	۸/۴	A	
$r=0/5051$ $p \leq 0/004$	0/76	0/87	0/93	0/94	(A)	
$r=0/3649$ $p \leq 0/044$	۲/۱	۲/5	۱/۹	۱/۹	Ad	
$r=0/2494$ $p \leq 0/176$	0/53	0/29	0/71	0/35	(Ad)	
$r=0/2215$ $p \leq 0/231$	۱/3	0/93	۱/8	۱/۱	An	
$r=0/831$ $p \leq 0/0001$	۱/6	0/97	۱/2	0/94	Art	
$r=0/6028$ $p \leq 0/0001$	۱/03	0/48	0/88	0/65	Ay	
$r=0/0479$ $p \leq 0/798$	0/18	0/03	0/25	0/06	Bl	

$r=0.7648$ $p \leq 0.0001$	1/2	2/4	1/5	2/9	Bt	محتوا
$r=0.8591$ $p \leq 0.0001$	1/5	1/3	1/4	1/2	Cg	
$r=0.8145$ $p \leq 0.0001$	0.93	0.48	0.72	0.39	Cl	
$r=0.7615$ $p \leq 0.0001$	0.37	0.16	0.37	0.16	Ex	
$r=0.4703$ $p \leq 0.008$	0.54	0.32	0.4	0.19	Fd	
$r=0.5787$ $p \leq 0.001$	0.68	0.52	0.62	0.42	Fi	
$r=0.9544$ $p \leq 0.0001$	0.58	0.16	0.6	0.19	Ge	
$r=0.8276$ $p \leq 0.0001$	1/4	0.74	0.99	0.58	Hh	
$r=0.7847$ $p \leq 0.0001$	1/5	1/6	1/4	1/6	Ls	
$r=0.8127$ $p \leq 0.0001$	1/1	0.71	0.95	0.65	Na	
$r=0.715$ $p \leq 0.0001$	1/8	2/5	1/6	2/1	Sc	
—	—	—	—	—	Sx	
$r=0.3582$ $p \leq 0.048$	0.25	0.06	0.3	0.097	Xy	
$r=0.5621$ $p \leq 0.001$	1/2	1/2	1	1	Id	

نتایج مندرج در جدول یک نشان می‌دهد که همبستگی‌های به‌دست آمده، ناشی از دو بار اجرا در مقایسه با مقادیر بحرانی ضریب همبستگی، در مورد متغیرهای S، Dd، D، W، FC، m، FM، M، Blends، R، FQ-، FQu، FQo، FQ+، DQv/+، DQv، DQo، DQ+

،(Hd) ،Hd ،H ،(2) ،POP ،F ،FD ،Fr ،Y ،YF ،FY ،VF ،FV ،C' ،C'F ،FC' ،C ،CF ،Id ،Xy ،Sc ،Na ،Ls ،Hh ،Ge ،Fi ،Fd ،Ex ،Cl ،Cg ،Bt ،Ay ،Art ،Ad ،(A) ،A ،Hx معنادار است و تنها در مورد متغیرهای (Ad) ،(H) ،rF ،TF ،FT معنادار نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از خرده‌گیری‌های مکرر به آزمون‌های فرافکن، به ویژه رورشاخ، مسأله‌ی ویژگی‌های کلاسیک روان‌سنجی آزمون بوده است. با این حال، چنین خرده‌گیری‌هایی آزمون را از صحنه‌ی بالینی حذف نکرده است، و در نقطه‌ی مقابل، به گشایش راه‌های تازه‌ی منجر شده است. به همین دلیل، همواره شاهد تعامل‌هایی در این حوزه بوده‌ایم که کوشیده است الگوهای روان‌سنجی کلاسیک را درباره‌ی آزمون‌های فرافکن پی گیرد. این الگوها درباره‌ی پایایی آزمون دچار نوسان‌هایی بوده است. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، این امر از شرایط کاملاً مقبول تا شرایط نامقبول در نوسان بوده است. بارکر در ۱۹۸۳ مقالات متعددی را که در طی سال‌های ۱۹۷۱ تا ۱۹۸۰ در مجله‌ی ارزشیابی شخصیت منتشر شده، و از روش‌های گوناگون آماری بهره‌جسته‌اند، بررسی کرد و نتیجه گرفت که می‌توان از ضرایب پایایی در حدود ۰/۸۰ تا ۰/۸۶ سخن گفت (گراث مارنات، ۱۹۹۷). البته تلاش‌هایی در جهت دو نیمه‌سازی آزمون و همسانی درونی آن انجام شده، ولی با وجود نتایج چشم‌گیر، نوسانات پابرجا بوده است (اکسندر، ۱۹۹۳، ۲۰۰۳). در ایران نیز مجتهدی (۱۳۷۵) با فاصله‌ی زمانی شش ماه، همبستگی‌های بین ۰/۱۴ تا ۰/۹۴ را بین متغیرهای رورشاخ در دو بار اجرا به دست آورده است. در پژوهش حاضر، داده‌های حاصل از بازآزمایی با فاصله‌ی یک هفته، در کل آزمودنی‌ها نشانگر رابطه‌ی مثبت و معنادار بین متغیرها در دوبار اجرا بوده است. این امر نشان می‌دهد که آزمون رورشاخ در نمونه‌ی ایرانی بر اساس ضریب بازآزمایی، از اعتبار مناسبی برخوردار است. این نتایج، با آنچه که اکسندر (۲۰۰۳) در بازآزمایی با فاصله‌ی زمانی یک هفته و سه هفته به دست آورده، نزدیک است.

اشاره بدین امر ضروری است که ما با سؤال‌های از پیش تعیین شده و نمره‌گذاری کمی پاسخ‌ها در رورشاخ روبه‌رو نیستیم؛ بلکه پاسخ‌ها نخست در مقوله‌ها طبقه‌بندی می‌شوند و سپس بررسی می‌شوند. بنابراین، محرک‌های رورشاخ هم‌ارز نیستند و لکه‌ها، می‌توانند پاسخ‌های متفاوتی را برانگیزند. هنگامی که اکسندر در ۱۹۹۳ روش متخصصانی که آزمون رورشاخ را استفاده می‌کردند، بررسی کرد، دریافت که ۲۲ درصد از آن‌ها به تحلیل‌های ذهنی خود بسنده کرده و ۷۵ درصد بقیه نیز یا نظام‌های متنوعی را برگزیده، یا سلاقی خود را نیز در آن دخالت داده‌اند یا ضوابط نظام‌هایی را که به آن‌ها تکیه داشته‌اند، رعایت نکرده‌اند. به همین دلیل، دستیابی به نتایج همگرا درباره پایایی این آزمون در گذشته مشکل بوده است.

در حال حاضر که نظام جامع، جامعیت مناسبی یافته و تعامل‌های پژوهشی در گستره‌های کودکی تا بزرگسالی از شرق دور تا اروپا و آمریکا گسترش یافته، بیشتر تباین‌ها و تشابهات قابل اتکا و ارزیابی هستند، چه که هم‌نواپی و عینیت بیشتر نمره‌گذاری‌ها، می‌تواند زمینه مقایسه‌ها را فراهم سازد. بدین‌سان شاهدیم که پژوهش‌ها درباره بزرگسالان یا کودکان، بیماران روان‌شناختی تا غیربیماران، از پایایی مناسب رورشاخ بر اساس نظام جامع یاد می‌کنند. البته با این‌که به سادگی نمی‌توان از اعتبار تمامی متغیرها سخن گفت، اما باید توجه داشت که تنوع متغیرهای رورشاخ خود باعث دشواری در بحث‌های روان‌سنجی است. با توجه به این تنوع، حجم نمونه در این پژوهش برای محاسبات روان‌سنجی محدود بوده است. هم‌چنین، در این مطالعه تنها به روش بازآزمایی برای سنجش اعتبار بسنده شده و مسأله روایی آزمون بررسی نشده است. به جهت گسترش پژوهش‌ها درباره این آزمون، باید تحقیقات آتی با حجم نمونه بیشتر و در سنین، ویژگی‌های شغلی، تحصیلی و جغرافیایی متفاوت انجام گیرد. علاوه بر این، بررسی روایی این آزمون می‌تواند زمینه را برای افزایش استفاده رورشاخ در حوزه‌های بالینی فراهم آورد.

منابع

منابع فارسی

- پرون و پرون (۱۳۸۱). روان‌شناسی بالینی. (پریخ دادستان و محمود منصور، مترجمان). تهران: مؤسسه انتشارات بعثت.
- حبی، محمد باقر (۱۳۷۲). بررسی شاخص‌های اختلال تفکر در بیماران مبتلا به اختلال اسکیزوفرنیا با آزمون رورشاخ براساس نظام جامع اکسرنر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران. انیستیتو روان‌پزشکی.
- خمسه، اکرم. (۱۳۷۵). بررسی پایایی و روایی آزمون رورشاخ و آزمون اندریافت موضوع. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تهران، دانشکده پزشکی، کتابخانه مرکزی بیمارستان روزبه.
- رحمانی، فاتح؛ صالحی، مهدی (۱۳۸۶). کاربرد آزمون رورشاخ در تشخیص اختلال اضطراب تعمیم‌یافته. فصلنامه روان‌شناسان ایرانی، ۱۴ (۴). ۱۶۷-۱۵۵.
- رنجبرکهن، زهره. (۱۳۸۲). بررسی تشخیصی آزمون رورشاخ در گروه‌های بیماران افسرده، مضطرب (فراگیر)، وسواسی جبری و گروه عادی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). اصفهان: دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- زرگری، محمد رضا (۱۳۷۵). بررسی و مقایسه پاسخ‌های پسران ناسازگار پرخاشگر و پسران عادی مقطع ابتدایی به آزمون رورشاخ در مشهد در سال تحصیلی ۷۵-۷۴. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- شعیری، محمدرضا. (۱۳۷۹). بررسی تحولی نتایج رورشاخ بر اساس مقایسه دو گستره عینی و انتزاعی. (پایان‌نامه دکتری). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- شعیری، محمدرضا (۱۳۸۲)، مقایسه متغیرهای مربوط به گستره آزمون رورشاخ در آزمودنی‌های سطوح عینی و انتزاعی. مجله دانشور رفتار (ویژه مقالات روان‌شناسی) ۱۰. ص ۴۸-۴۱.
- شریفی، حسن‌پاشا. (۱۳۸۴). اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی. تهران: انتشارات رشد.

فلاحی سرخوش، حسین. (۱۳۷۳). بررسی ارزش تشخیصی آزمون رورشاخ در تشخیص بیماران مبتلا به

اسکیزوفرنی (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

فیض، میترا. (۱۳۵۷). نیمرخ پاسخ های رورشاخ در معتادان به مواد مخدر (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی بیمارستان روزبه.

لانیون، ریچارد. آی؛ گوداشتاين، لئونارد. دی (۱۹۹۲). ارزیابی شخصیت. سیامک نقشبندی (مترجم: ۱۳۸۸). تهران: نشر روان.

مارنات، گری گراث. (۱۹۹۷). راهنمای سنجش روانی. حسن پاشاشریفی، محمدرضا نیکخو (مترجمان: ۱۳۸۴). تهران: انتشارات رشد.

مجتهدی، محمود. (۱۳۷۵). هنجاریابی مقدماتی آزمون رورشاخ بر اساس نظام جامع اکسندر (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران، انیستیتو روان پزشکی.

محمدی نیک، زهرا. (۱۳۷۸). مقایسه الگوی پاسخ به رورشاخ در دانشجویان مؤنث افسرده و عادی (پایان نامه

کارشناسی ارشد). دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی.

مختارزاده، صفدر. (۱۳۷۴). بررسی اعتبار و پایایی رورشاخ در تشخیص ضایعات مغزی (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

مشایخی، ناهید. (۱۳۴۸). تحقیق درباره کاربرد آزمون رورشاخ به منظور بررسی شخصیت دانشجویان. (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تهران.

مظاهری تهرانی، محمد علی. (۱۳۷۰). مقایسه الگوی پاسخ های نوجوان بزهکار و بهنجار به آزمون رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تهران.

منتظر فرج، علی. (۱۳۵۷). پژوهشی در ارزش تشخیص شاخص های درون گرایی و برون گرایی آزمون رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی بیمارستان روزبه.

موسوی، مرضیه. (۱۳۶۸). بررسی الگوی پاسخ‌های بیماران افسرده دو قطبی، اختلال دیستیمیک و افراد سالم با آزمون رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد)، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران، انستیتوروان پزشکی.

مؤمن، خدیجه. (۱۳۵۷). مقایسه پاسخ‌های بیماران اسکیزوفرنیا با افراد سالم به وسیله رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: کتابخانه مرکزی بیمارستان روزبه.

مهدی پناه، ژاله. (۱۳۶۲). مقایسه پاسخ‌های بیماران اسکیزوفرنیک بی‌سواد با افراد سالم بی‌سواد به وسیله آزمون رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد)، تهران: دانشگاه تهران، کتابخانه بیمارستان روزبه.

ناهید تیتکانلو، علی (۱۳۸۱). بررسی و مقایسه ارزش تشخیصی ملاک‌های کم‌هوشی و هوشمندی آزمون

رورشاخ نزد کودکان پسر ۱۴-۱۰ ساله عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر، عادی و تیزهوش در شهر سنندج در

سال تحصیلی ۱۰-۷۹. (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

یثربی، سیده رقیه. (۱۳۸۲). بررسی و مقایسه الگوی پاسخ‌های بیماران افسرده و دو قطبی، اختلالات دیستیمیک و افراد بهنجار با استفاده از آزمون شخصیتی رورشاخ بین افراد بزرگسال در شهر تهران. (پایان نامه دکتری)، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

یونسی، جلال. (۱۳۷۰). بررسی الگوهای ادراکی جانبازان و معلولین عادی در تست رورشاخ (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

References

- Exner, J.E., & Exner, D.E. (1972). How Clinicians Use The Rorschach. *Journal of Personality Assessment*. 36, 403-408.
- Exner, J.E. (2003). *The Rorschach: A Comprehensive System: Vol.1. Basic Foundations (4rd ed)*. New York: Wiley
- Exner, J.E., & Weiner, I.B. (1995). *The Rorschach: A Comprehensive System: Vol.3. Assessing Children and Adolescents (2nd)*. New York: Wiley.

- Hiller, J.B & et al. (1999). A comprehensive meta- analysis of Rorschach and MMPI validity. *Psychological Assessment*. 11, 278-296.
- Hogan, T.P. (2003). *Psychological testing: a practical introduction*. John Wiley & Sons, Inc.
- Meyer, G.J. (1997). Assessing reliability. Critical corrections for a critical examination of Rorschach comprehensive system. *Psychological Assessment*. 9, 480-489.
- Murphy, K.R &Davidshofer, C.O. (2001).*Psychological testing.(Principle and application)*.5th Edition.
- Pitrowski, C. (1996). The status of Exner's Comprehensive system in contemporary research. *Perceptual and Motor Skills*. 82, 1341-1342.
- Viglione, D.J. (1996). Data and issues to consider in reconciling self, report and Rorschach. *Journal of Personality Assessment*. 67, 576-587.
- Viglione, D.J. (1999). A review of recent research addressing: The utility of the Rorschach.*Psychological Assessment*.1, 251-263.
- Weiner, I.B. (1997). Some observation on the validity of the Rorschach inkblot method. *Bollettione di psicologiaapplicata*. 221, 3-14.
- Weiner, I.B. (2001). Advancing the Science of Psychological Assessment: The Rorschach Inkblot Method as Examplor.*Psychological Assessment*.13,423-432.